

alkoholkommittén

De glömda barnen

En undersökning om skolans och socialtjänstens arbete för barn med missbrukande föräldrar

September 2007

Innehållsförteckning

Inledning och sammanfattning	3
Bakgrund och metod	5
Har skolan en policy?	6
Samarbetet kring barn med missbrukande föräldrar	7
Skolan om samarbetet.....	7
Socialsekreterarna om samarbetet	8
Rektorer mer missnöjda än socialsekreterare.....	9
Socialsekreterarnas önskelista.....	10
Bilaga: frågeformulär	12
Frågor till grundskolerektorer	12
Frågor till socialsekreterare	12

Inledning och sammanfattning

Varannan grundskola saknar en skriftlig policy eller handlingsplan för hur de ska bemöta och stödja barn till missbrukande föräldrar. Stödet till dessa barn varierar dessutom kraftigt mellan olika kommuner beroende på hur väl samarbetet mellan skola, socialtjänst och andra aktörer fungerar. Det visar den undersökning som redovisas i den här rapporten. Att inte ge tillräckligt stöd till barn i riskmiljöer innebär ett brott mot barnkonventionens principer.

Idag växer minst 200 000 barn och ungdomar upp i hem där den ena eller båda föräldrarna missbrukar alkohol eller andra droger. Det motsvarar 2-3 barn i varje grundskoleklass. De senaste åren har vi också vid flera tillfällen kunnat ta del av larmrapporter om barn som blivit försummade och farit illa. Många minns de omskakande rapporterna från Vetlanda på våren 2007, där en flicka under flera års tid utsatts för övergrepp av sin drogberoende pappa, utan att de sociala myndigheterna ingripit. Det var ett enskilt fall, extremt i sina chockerande detaljer, men exemplet är ändå en av många tydliga signaler på att barn med missbrukande föräldrar är en utsatt och ofta glömd grupp.

Tvärtemot vad många tror är de allra flesta barn som lever i missbruksmiljöer inte kända hos de sociala myndigheterna. Missbruk är ofta en välbevarad familjehemlighet och eftersom barn är lojala och vill skydda sina föräldrar riskerar de att bli gisslan i sin egen hemlighet. Missbruket är dessutom ofta mer dolt i de familjer där hög materiell standard och social status gör att mycket prestige finns att förlora om missbruket blir känt.

Fortfarande finns mycket skuld, skam och tystnad kring missbruksfrågor, och fördomarna är många. Detta påverkar naturligtvis hur barnen blir bemötta i skolan och av andra vuxna som skulle kunna hjälpa dem. Kombinationen av osäkerhet och okunskap bidrar till att de här barnen alltför sällan får den hjälp de har rätt till.

Genom sin dagliga kontakt med barnen innehar skolan en nyckelroll för att barn som lever med missbrukande föräldrar ska kunna få den hjälp de har rätt till. Men skolornas beredskap tycks vara låg: knappt hälften av grundskolorna använder en skriftlig policy, handlingsplan eller liknande för att upptäcka, bemöta och stödja dessa barn. Det visar resultatet av den här undersökningen, där 100 grundskolerektorer och 100 socialarbetare i olika kommuner fått svara på frågor om arbetet med barn till missbrukande föräldrar.

Utan tydliga rutiner riskerar barnens situation att förbli oupptäckt. En nedskriven policy eller handlingsplan som i klartext beskriver skolans arbete för barn med missbrukande föräldrar är därför ett rimligt krav.

Om och när skolan väl blivit varse ett barn som lever med en missbrukande förälder är det också avgörande att samarbetet mellan skola, sociala myndigheter och övriga inblandade aktörer fungerar. Men idag finns det stora brister även på detta område. Samarbetet fungerar dåligt eller mycket dåligt, tycker hela 26 procent av grundskolerektorerna och 17 procent av socialsekreterarna i undersökningen. Endast 16 procent av grundskolerektorerna och 6 procent av socialsekreterarna tycker att samarbetet fungerar mycket bra.

Både rektorer och socialsekreterare i undersökningen vittnar om att samarbetet fungerar olika väl mellan olika instanser i kommunen. I en del kommuner har socialtjänsten ett väl fungerande samarbete med skolan, medan samarbetet med förskolan fungerar mindre bra. I

andra kommuner finns ett gott samarbete med hälso- och sjukvården, medan samarbetet med de olika skolorna varierar.

Åtskilliga av de intervjuade i undersökningen beskriver att arbetet ofta beror på engagemanget hos en eller ett fåtal enskilda "eldsjälar" inom socialtjänsten eller skolan. Det är också känt sedan tidigare att många kommuner saknar stödgruppsverksamhet, där barn med missbrukande föräldrar får möjlighet att bryta tystnaden genom att i en trygg miljö träffa andra barn som lever i liknande situationer.

De stödgrupper som finns utgör ofta en social och emotionell livlina, och de eldsjälar som prioriterar dessa barn gör fantastiska insatser. Samtidigt är det helt orimligt att ett utsatt barns chans att få stöd ska vara beroende av om barnet råkar bo i en kommun eller kommunedel där det råkar finnas en av dessa eldsjälar. Varje kommun, och varje välfärdsverksamhet som möter barn, måste ha en beredskap och ett fungerande arbete på detta område.

Socialsekreterarnas egen önskelista är tydlig. I undersökningen lät vi dem svara på vilken enskild faktor de tror är viktigast för att förbättra arbetet för att stödja barn med missbrukande föräldrar. Sex av tio pekade ut tydligare rutiner för ökad samverkan mellan skola, socialtjänst, polis etc. Tre av tio socialsekreterare vill allra helst se ett större engagemang från ledning och politiker. Bara en av tio prioriterar ökade resurser.

De stora variationerna i stödets kvalitet och omfattning mellan olika kommuner är oacceptabla. För att upptäcka, bemöta och stödja barn i riskmiljöer behöver självklara rutiner utvecklas och förankras på alla nivåer. Med gemensamma förhållningssätt, en tydlig ansvarsfördelning och uttalade förväntningar på hur personalen ska agera blir det lättare att angripa ett problem som många ser, men inte vet hur de ska ta sig an.

Barnens behov av stöd har många gånger glömts bort, när samhällets fokus vid missbruksproblem ofta har legat på den missbrukande föräldern. Men att inte tillhandahålla tillräckligt stöd till barn i riskmiljöer är inte bara en beklaglig brist – det utgör ett brott mot barnkonventionens princip om att barnets bästa ska komma i främsta rummet. Samhället måste kunna garantera barns rätt att leva sina liv i trygghet och ge dem stöd när alkohol eller droger förmörkar föräldrarnas relation till sina barn.

Bakgrund och metod

Alkoholkommittén är en statlig kommitté som arbetar för att förebygga alkoholskador. Den är organiserad under Socialdepartementet och består av representanter från 16 myndigheter och organisationer. Alkoholkommittén har regeringens uppdrag att genomföra en nationell konferens på temat ”Dags för barnen”. Det är en satsning som syftar till att stärka det regionala och lokala arbetet med barn i riskmiljöer. Fokus ligger på barn som växer upp med föräldrar som missbrukar alkohol eller andra droger.

Den här undersökningen syftar till att ge en bild av hur landets grundskolerektorer och socialsekreterare ser på arbetet med barn till missbrukande föräldrar.

Undersökningen är anonym, vilket betyder att de svarande personernas namn eller de kommuner de representerar inte är offentliga.

Undersökningen bygger på telefonintervjuer med 100 slumpvis utvalda socialsekreterare i 100 olika kommuner och 100 slumpvis utvalda grundskolerektorer i 100 olika kommuner. Kommunerna överlappar i vissa fall varandra. De svarande liksom kommunerna är anonyma i resultatet.

Respektive yrkesgrupp fick besvara två frågor, varav frågan om samarbete var gemensam för båda. Frågorna i sin helhet finns som bilaga sist i denna rapport.

Utöver svaren på frågorna har även kommentarer insamlats i samband med telefonintervjuerna. Dessa ingår inte i statistiken, men ger värdefulla insikter i såväl rektorernas som socialsekreterarnas syn på arbetet med barn i riskmiljöer. Ett urval av kommentarerna presenteras i anslutning till varje fråga.

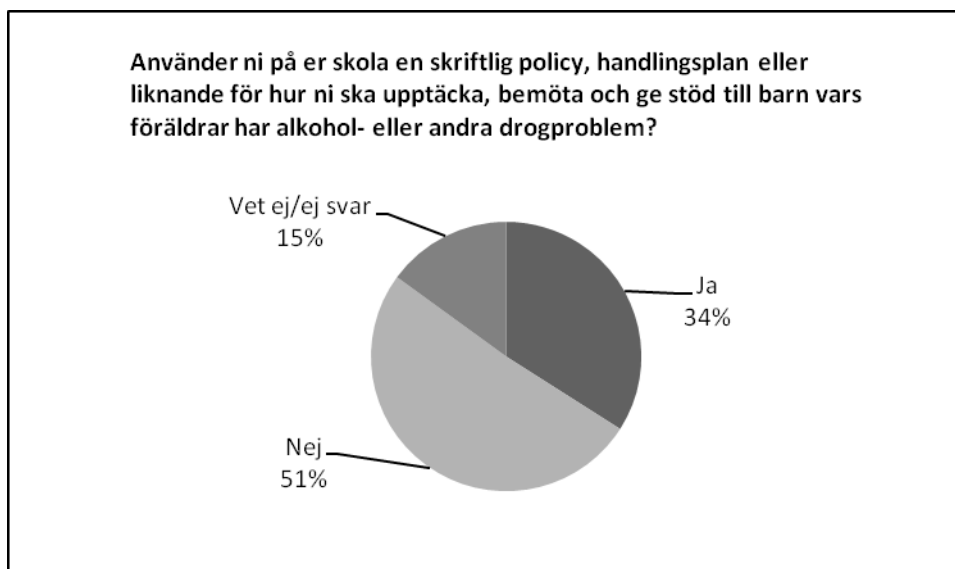
Telefonintervjuerna och sammanställningen har genomförts under augusti och september 2007 av pr-byrå Westander Publicitet & Påverkan på uppdrag av Alkoholkommittén.

Har skolan en policy?

Uppskattningsvis 200 000 barn växer upp med föräldrar som missbrukar alkohol eller andra droger. Det motsvarar cirka 2-3 barn i varje klass. Hur ser skolans beredskap ut för att bistå dessa barn?

Alkohol- och drogmissbruk är personliga problem som ofta omgärdas av skuld, skam och tystnad. Eftersom detta innebär att stora krav ställs på skolans personal har några skolor valt att använda sig av en skriftlig policy, handlingsplan eller liknande. Men långt ifrån alla har den beredskapen.

Av de intervjuade uppger hälften att de saknar en skriftlig policy, handlingsplan eller liknande för hur de ska upptäcka, bemöta och ge stöd till barn vars föräldrar har alkohol- eller andra drogproblem. En tredjedel, eller 34 procent, säger att de har en sådan policy eller handlingsplan. 15 procent vet inte om en sådan policy finns eller lämnar tveksamma svar.

Här är några av de kommentarer som lämnades i samband med enkätfrågan:

”Skolan ligger i ett område med hög socioekonomisk standard, vi möter inte sådana problem. Det betyder ju inte att det inte finns alkoholproblem, men inget som är synligt, nej.”

”Vi har många muslimska barn här så vi har inte de problemen.”

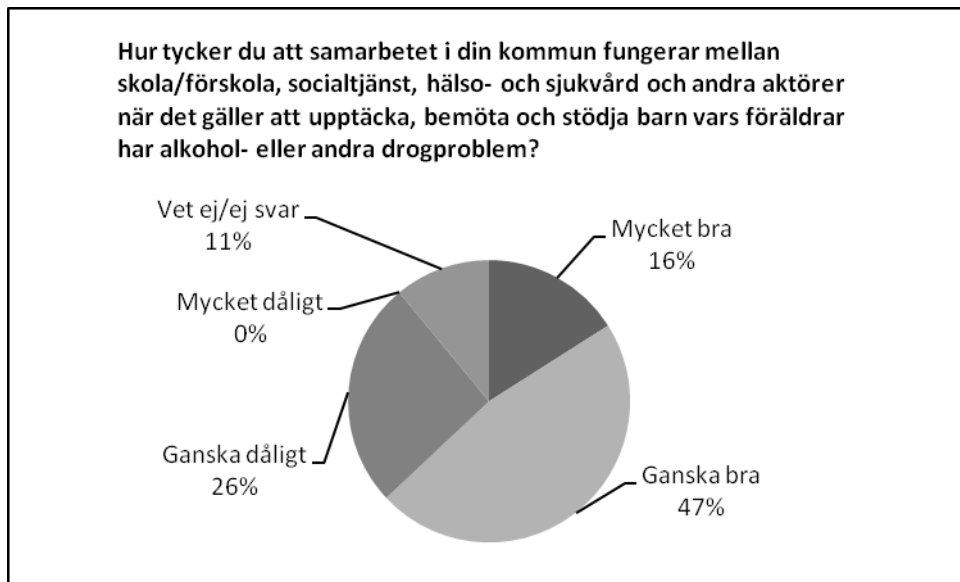
”Det var en konstig fråga.”

Samarbetet kring barn med missbrukande föräldrar

Skolan om samarbetet

Genom sin dagliga kontakt med barnen innehar skolan en nyckelroll för att barn som lever med missbrukande föräldrar ska kunna få den hjälp de har rätt till. För att detta arbete ska fungera behövs också ett fungerande samarbete mellan skolan, socialtjänsten, hälso- och sjukvården och andra aktörer. Därför har vi frågat grundskolerektorer hur de tycker att samarbetet i kommunen fungerar mellan skolan och andra aktörer i arbetet med barn vars föräldrar har alkohol- eller andra drogproblem.

Nästan hälften av grundskolerektorerna tycker att samarbetet i kommunen mellan de olika instanserna fungerar ganska bra. En fjärdedel svarar däremot att det fungerar ganska dåligt. Endast 16 procent tycker att samarbetet mellan de olika aktörerna är mycket bra.

De svarande ombads välja mellan alternativen mycket bra, ganska bra, ganska dåligt eller mycket dåligt.

Här är ett urval av de kommentarer som lämnades i samband med enkätfrågan:

”Sekretess gör att det inte är helt enkelt.”

”Vi som skola uppfattar inte att det är vårt uppdrag.”

”Jag tycker att vi informerar men får lite tillbaka.”

”Det ligger väl mer på socialtjänsten.”

”Viljan finns, men sekretessen står i vägen.”

”Svårigheten är att upptäcka...”

”Det är personbundet... om jag känner någon socialsekreterare går det fint, annars inte.”

”Det är inte aktuellt i den här skolan.”

”Det finns en rädsla och en osäkerhet runt hur mycket man får lägga sig i familjen om man till exempel märker något när barnen hämtas från skolan.”

”Bra samarbete med socialen och egna läkarcentralen.”

”Vi jobbar i våra stuprör.”

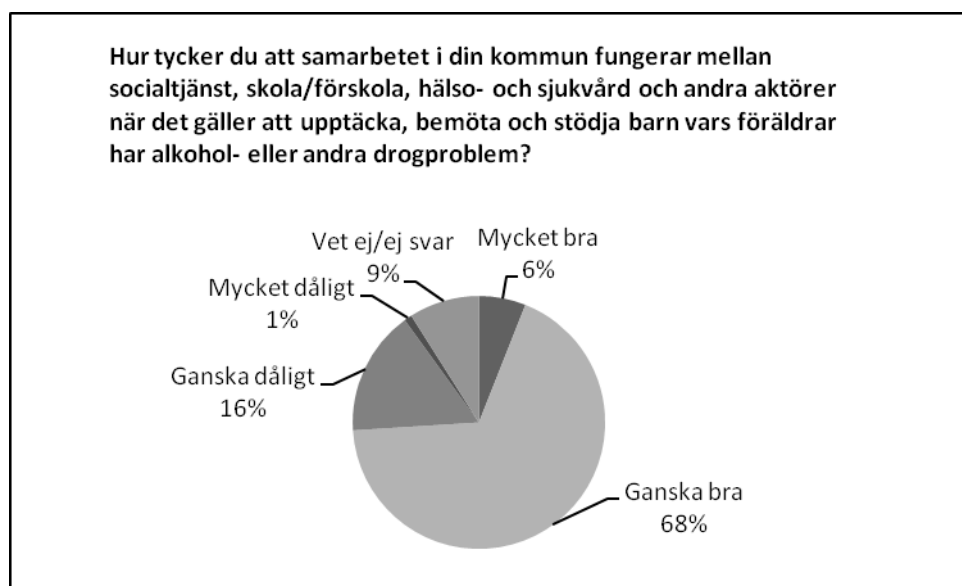
”Vi anmäler så snart vi upptäcker något, men får kanske inte samma information tillbaka, de har ju sin sekretess...”

”I den lilla kommunen är det korta kontaktvägar. Men det är upp till varje enskild person. Det är upp till mig som rektor att ta initiativ.”

Socialsekreterarna om samarbetet

Socialsekreterarna möter barn som lever i riskmiljöer. Men ett utvecklat samarbete med skola, förskola, hälso- och sjukvård är ofta en förutsättning för att upptäcka barn som lever i familjer som tidigare inte varit i kontakt med de sociala myndigheterna.

Sju av tio socialsekreterare tycker att samarbetet fungerar ganska bra. 17 procent tycker att arbetet fungerar dåligt eller mycket dåligt. Bara 6 procent tycker att samarbetet i kommunen mellan olika instanser fungerar mycket bra.

De svarande ombads välja mellan alternativen mycket bra, ganska bra, ganska dåligt eller mycket dåligt.

Här är ett urval av de kommentarer som lämnades i samband med enkätfrågan:

”Generellt är man väl försiktig från skola och sjukvård.”

”Ingen uttalad samverkan, det sker från fall till fall.”

”Det funkar jättebra med kontakterna med sjukvården och öppenvården. Funkar mindre bra med skola/förskola, de anmäler aldrig.”

”Vi skulle önska att samarbetet med skolan fungerade bättre.”

”Vi har kanaler och sitter nära varandra, det är en liten kommun. Ett dilemma kan vara att det finns en svårighet att upptäcka, för alla känner alla. Kunskaper finns, men det finns så mycket skam.”

”När man upptäcker barn är skolan bra på att hänvisa vidare.”

”Det finns ett väldigt mörkertal... om föräldern säger nej kan vi inte göra något.”

”Det bygger mycket på nyckelpersoner. Om någon försvinner, försvinner kunskap.”

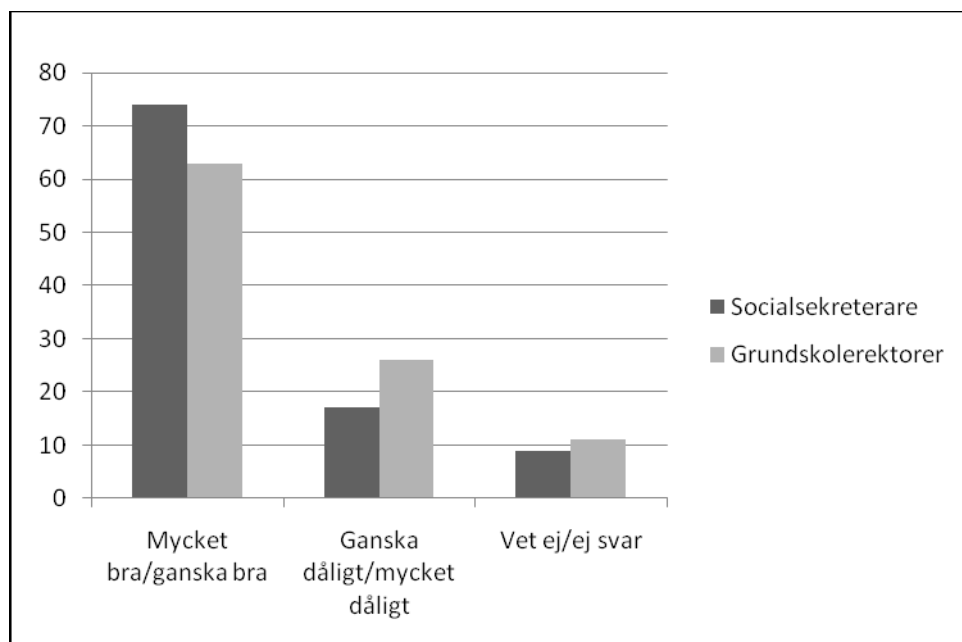
”Sekretessen upplevs ofta som bekymmer men behöver inte vara det.”

”Det handlar om familjehemligheter.”

”Skolan är bra på att anmäla men förväntar sig att socialtjänsten ska göra allt.”

Rektorer mer missnöjda än socialsekreterare

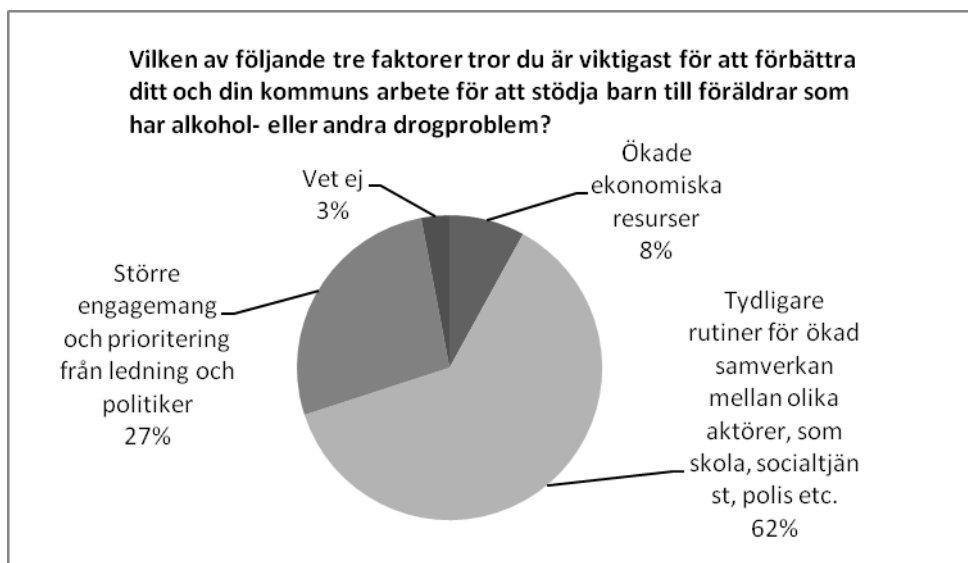
Den fråga som handlar om samarbetet i kommunen mellan olika aktörer ställdes till båda grupperna. Rektorer är i högre grad än socialsekreterarna missnöjda med samarbetet. 26 procent av rektorerna tycker att samarbetet fungerar dåligt, medan siffran för socialsekreterarna är 17 procent. 63 procent av grundskolerektorerna tycker att samarbetet fungerar ganska bra eller mycket bra. Motsvarande siffror för socialsekreterarna är 74 procent.

Socialsekreterarnas önskelista

Flera faktorer kan bidra till ett effektivare arbete med barn i riskmiljöer. Ofta sägs ekonomiska resurser vara en avgörande faktor för att kunna hjälpa barn som befinner sig i riskmiljöer. På senare tid har röster höjts för att det som behövs snarare är fungerande rutiner för att samordna arbetet mellan berörda instanser. Missbruk är fortfarande något som det finns mycket fördomar kring. Ett större engagemang och prioritering av frågan hos ledning och politiker kan bidra till att tabustämpeln på sikt suddas ut.

När socialsekreterarna själva får avgöra vilken av dessa tre faktorer som är viktigast för att förbättra deras och kommunens arbete för barn med missbrukande föräldrar svarar sex av tio tydligare rutiner för ökad samverkan mellan olika aktörer. Tre av tio, eller 27 procent, efterfrågar större engagemang och prioritering från ledning och politiker. Ökade ekonomiska resurser menar 8 procent att är den viktigaste faktorn.

De svarande ombads välja mellan alternativen ”ökade ekonomiska resurser”, ”tydligare rutiner för ökad samverkan mellan olika aktörer, som skola, socialtjänst, polis etc.” och ”större engagemang och prioritering från ledning och politiker”.

Här är ett urval av de kommentarer som lämnades i samband med enkätfrågan:

”Om det finns bra rutiner behöver det inte finnas några frågetecken... Då vet berörd personal hur man ska göra.”

”Att alla inblandade vet vad man gör och gör samma saker... jag tror det behövs rutiner ned till vem man ska ringa.”

”Vi som socialsekreterare har ofta kunskaper, men många andra inblandade har inte det. ”

”Det spelar ingen roll hur mycket pengar man har om samverkan inte fungerar. Basfunktionerna, som skola och omsorg, har en viktig roll.”

”Vi har engagerade politiker och resurser men inte villiga samarbetspartners som vet hur man ska bemöta saker.”

”Tydligare rutiner är viktigt – det blir mycket enklare om var och en vet vad den ska göra.”

”Det måste komma uppifrån annars går det aldrig att genomföra. Ledning och politiker måste ha insikt, många gånger fattar de inte.”

”Att man vet vem man ska prata med är viktigt.”

”Om vi hade bättre rutiner vore det bra, då visste alla vad de ska göra.”

”Vi vill så gärna men får aldrig tid att sätta oss ned och ta fram rutiner.”

Bilaga: frågeformulär

Frågor till grundskolerektorer

1. Använder ni på er skola en skriftlig policy, handlingsplan eller liknande för hur ni ska upptäcka, bemöta och ge stöd till barn vars föräldrar har alkohol- eller andra drogproblem?

Svarsalternativ:

Ja

Nej

Vet ej/ej svar

2. Hur tycker du att samarbetet i din kommun fungerar mellan skola/förskola, socialtjänst, hälso- och sjukvård och andra aktörer när det gäller att upptäcka, bemöta och stödja barn vars föräldrar har alkohol- eller andra drogproblem?

Svarsalternativ:

Mycket bra

Ganska bra

Ganska dåligt

Mycket dåligt

Vet ej/ej svar

Frågor till socialsekreterare

1. Hur tycker du att samarbetet i din kommun fungerar mellan socialtjänst, skola/förskola, hälso- och sjukvård och andra aktörer när det gäller att upptäcka, bemöta och stödja barn vars föräldrar har alkohol- eller andra drogproblem?

Svarsalternativ:

Mycket bra

Ganska bra

Ganska dåligt

Mycket dåligt

Vet ej/ej svar

2. Vilken av följande tre faktorer tror du är viktigast för att förbättra ditt och din kommuns arbete för att stödja barn till föräldrar som har alkohol- eller andra drogproblem?

Svarsalternativ:

Ökade ekonomiska resurser

Tydligare rutiner för ökad samverkan mellan olika aktörer, som skola, socialtjänst, polis etc.

Större engagemang och prioritering från ledning och politiker

Vet ej/ej svar